

УДК 330.101.8

К. С. Пасічник, аспірант
Академії митної служби України

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто структуру системи економічної безпеки національної економіки. Виявлено форми прояву стандартизації економічної інформації серед запропонованих елементів системи.

В статье рассмотрена структура экономической безопасности национальной экономики. Выявлены формы проявления стандартизации экономической информации среди предложенных элементов системы.

The article deals with the structure of the economic security of the national economy. The forms of realization economic information standardization among proposed elements of system are detected.

Ключові слова. Стандартизація, економічна інформація, економічна безпека національної економіки, елементи системи, форми прояву.

Вступ. Тривалий процес інтеграції до Європейської Спільноти зумовлює активізацію адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів. Однією зі складових такої адаптації стала стандартизація економічної інформації. Як і будь-яке економічне явище, процес стандартизації може мати різні наслідки, але для того, щоб їх оцінити, необхідно виявити, як саме стандартизація економічної інформації виявляється в системі економічної безпеки національної економіки.

Серед великого обсягу наукових праць та досліджень, присвячених економічній безпеці національної економіки та держави, слід зазначити праці Л. Абалкіна, М. Вовринчука, О. Городецького, Г. Дарнопиха, В. Єдинака, Г. Задорожнього, Г. Козаченка, А. Колосова, В. Мунтіяна, С. Осіпчука, А. Плакіді, В. Пономарьова, Г. Ситника та ін. Дослідженню економічної ролі стандартизації приділяли увагу такі зарубіжні вчені, як Дж. Акерлоф, П. Девід, Ф. Джонс і Дж. Хадсон, К. Метьюс, П. Регібоу, П. Сван та ін. Однак невирішеним залишається питання, що виникає на перетині двох зазначених тематик, а саме питання прояву стандартизації економічної інформації в системі економічної безпеки національної економіки. Виявлення форм прояву стандартизації економічної інформації в системі економічної безпеки національної економіки дозволить визначити напрямок для подальшої розробки критеріїв та показників оцінки наслідків цього процесу.

Постановка завдання. Мета статті – показати складові елементи економічної безпеки національної економіки як цілісної системи, виявити основні форми прояву стандартизації економічної інформації в системі економічної безпеки національної економіки.

Результати дослідження. Для того щоб з'ясувати роль стандартизації економічної інформації як складової системи забезпечення економічної безпеки національної економіки, необхідно представити всі інші її складові, а отже, застосувати системний підхід до розгляду цієї економічної категорії.

На законодавчому рівні в Україні питання безпеки висвітлено Законом України “Про основи національної безпеки України” [1], згідно з яким національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, яка забезпечує

© К. С. Пасічник, 2013

сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення й нейтралізацію реальних і потенційних загроз національним інтересам у різних сферах. Також цей Закон дає перелік об'єктів та інтересів національної безпеки, описує потенційні загрози національної безпеки в різних сферах. Однією з таких сфер є економічна безпека. Таким чином, економічна безпека – складова національної безпеки.

Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [2] визначає економічну безпеку: як “стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави”. Отже, відповідно до національного законодавства економічна безпека України (держави) – це певний стан її національної економіки.

У зазначеній Методиці наводяться основні складові економічної безпеки: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна та продовольча.

Багато дослідників, згідно з нормативно-правовою базою України, під час опису структури економічної безпеки до її складу зараховують такі її різновиди: макроекономічну, сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, соціальну, демографічну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну.

Такий підхід до розгляду економічної безпеки не можна назвати некоректним, проте, на нашу думку, ці структурні елементи об'єднує лише одна площина їх прояву, яку умовно можна назвати сферою. Але крім різних сфер, економічна безпека складається з різних елементів: об'єктів, інтересів, процесів суспільного відтворення, механізмів регулювання, контролю та аналізу, які постійно взаємодіють між собою та зумовлюють виникнення нових характеристик національної економіки. Застосування системного підходу розширює уявлення про систему економічної безпеки національної економіки як сукупності взаємодіючих елементів, які утворюють певну цілісність і в процесі взаємодії створюють нові ознаки системи.

Отже, спираючись на нормативно-правову базу України стосовно національної безпеки та економічної безпеки держави, а також на існуючі наукові дослідження в цій сфері, спробуємо сформулювати набір складових елементів системи економічної безпеки національної економіки та простежити їх взаємозв'язки.

У Законі України “Про основи національної безпеки” [1] об'єктами національної безпеки визначено “людину і громадянина, суспільство та державу”. Об'єктом економічної безпеки національної економіки, на нашу думку, є сама національна економіка, а отже і її галузеві складові. Для визначення галузевих складових національної економіки ми взяли за основу не весь набір галузей, а тільки сфери економічної безпеки України, наведені в Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України [2]. Таким чином, об'єктами економічної безпеки національної економіки є зовнішньоекономічна, фінансова, інвестиційна, виробнича, соціальна та ресурсна сфери національної економіки. До ресурсної сфери ми включили енергетичну, науково-технологічну, сировинну, продовольчу та демографічну складові, адже саме інформація (новації, технології), сировина та людська праця є основними складовими ресурсного капіталу.

Наступним важливим елементом національної економіки виступають її суб'єкти, серед яких ми визначили групи трьох основних рівнів: особа (окрема людина), суб'єкт господарювання (підприємство, організація тощо) і держава (найбільший інститут у рамках національної економіки). Для спрощення системи ми не виділяли проміжні групи суб'єктів, такі як сім'я, об'єднання людей, громадські спілки тощо. Так чи інакше кожна з проміжних груп можна зарахувати до складу однієї з трьох, залежно від їхніх інтересів (особи, суб'єкта господарювання або держави).

Саме тому наступний елемент системи економічної безпеки національної економіки – це її інтереси. Як влучно зауважує В. Семененко, економіка не може функціонувати й розвиватися поза інтересами людей. Він зазначає, що економічні інтереси близькі до економічних потреб і в той же час не тотожні їм. По-перше, економічні інтереси реалізуються в поставлених цілях та діях, спрямованих на задоволення потреб. По-друге, економічний інтерес завжди виражає відповідний рівень і динаміку задоволення потреб [3].

Розглядаючи взаємодію інтересів в економіці, Т. Кузнєцова [4, 328] як приклад наводить інтереси працівників і роботодавців у сфері виробництва та обміну. Підприємці та працівники – протилежні сторони економічних стосунків, проте вони мають спільні інтереси щодо ринку, виступаючи виробниками або споживачами. Не задовольнивши інтереси споживача, виробник не може забезпечити і власні інтереси [4, 328]. У системі економічної безпеки національної економіки важлива умова – наявність спільних інтересів людей, підприємств і держави. За належної організації інтереси формуються в цілу стратегію (довгострокову чи короткострокову) діяльності суб'єктів національної економіки.

Інтереси виступають первинною рушійною силою, що сприяє виникненню економічних відносин і створенню суб'єктами процесів суспільного відтворення важливих елементів системи економічної безпеки національної економіки. Саме суспільне відтворення національної економіки є основою її динаміки, яка може мати різні вектори спрямування чи то економічний розвиток національної економіки, чи її падіння внаслідок кризових явищ. Важливою складовою розвитку є розширене відтворення – “процес розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, тобто процес виробництва, розподілу, обміну, обігу та споживання всієї сукупності матеріальних благ і послуг, створених суспільством за певний проміжок часу” [5].

На шляху до забезпечення економічної безпеки та ефективності національної економіки одним із завдань держави є передбачення та виявлення ризиків (потенційних загроз), їх відвернення та протидія наявним загрозам. Для цього держава користується таким інструментом, як нормативно-правове регулювання. Але оскільки більшість країн мають ринкову або перехідну економіку, важливу роль у регулюванні національної економіки відіграє саморегулювання ринку. Нормативно-правове регулювання з боку держави та саморегулювання ринку – складові важливого елементу системи економічної безпеки національної економіки – механізмів регулювання.

У поєднанні з такими елементами, як економічні процеси та механізми регулювання, в ті чи інші проміжки часу взаємодіє ще один елемент – контроль та аналіз. Контроль та аналіз може здійснюватися будь-якими суб'єктами національної економіки, найчастіше суб'єктами господарювання (внутрішній) та державою (зовнішній). Мета контролю та аналізу – пошук існуючих і передбачення потенційних загроз національній економіці, внаслідок чого виявляються нові інтереси, завдання, загрози національній економіці, створюються і запускаються нові складові механізмів регулювання, народжуються нові економічні процеси, з'являються нові критерії та характеристики економічної безпеки національної економіки як системи.

Внаслідок взаємодії різних елементів зазначеної системи утворюються нові характеристики національної економіки, а також змінюються (якісно та кількісно) її дійсні характеристики. У цьому виявляється така властивість системи, як синергічність, тобто поява у системи характеристик, які не властиві окремим її елементам [6]. До найбільш досліджуваних характеристик економічної безпеки національної економіки належать ефективність, мобільність і стійкість. Ефективність національної економіки – це якісна характеристика, яка відображає рівень розвитку продуктивних сил і забезпеченості потреб суспільства. Її визначають і оцінюють шляхом зіставлення результатів виробництва та витрат [7].

Мобільність – здатність національної економіки пристосовуватись до змін, що відбуваються внаслідок дії внутрішніх або зовнішніх факторів.

Стійкість національної економіки полягає у можливості її протистояння загрозам різного походження, які також є складовим елементом економічної безпеки національної економіки.

За своїм походженням загрози можуть бути внутрішніми, що виникають безпосередньо в рамках національної економіки, та зовнішніми, джерело яких міститься поза її межами. Часто причиною внутрішніх загроз стають інтереси окремих суб'єктів національної економіки, особливо, якщо вони суперечать інтересам держави або конфліктують між собою.

Таким чином, джерелом виникнення наведених елементів системи економічної безпеки національної економіки є один її елемент – суб'єкти, адже саме завдяки їх діяльності та задля досягнення їх інтересів формуються нові галузі національної економіки, запускаються економічні процеси й механізми їх регулювання, контролю та аналізу.

Слід зазначити, що наведений перелік елементів системи економічної безпеки національної економіки не є вичерпним, адже у процесі функціонування системи народжуються нові характеристики, можуть виникати нові елементи системи. У той же час кожний зазначений елемент є своєрідною підсистемою, яка, у свою чергу, також складається з елементів тощо. У цьому проявляється загальна властивість будь-якої системи – ієрархічність. Наприклад, підсистема економічних процесів національної економіки складається з динаміки та стійкості, динаміка складається з розвитку й падіння, розвиток – з розширеного відтворення та інших елементів тощо. Поглиблене вивчення та суб'єктивний погляд на систему економічної безпеки національної економіки можуть формувати різні групи її складових елементів, тому наведений нами перелік складових елементів не вичерпний.

Схематично зобразивши систему економічної безпеки національної економіки, можна простежити, серед яких її елементів проявляється стандартизація економічної інформації. Серед сукупності всіх інтересів суб'єктів національної економіки можна виділити ряд таких, що пов'язані із завданнями, які допомагає вирішувати стандартизація економічної інформації (рис. 1).

Зокрема, на рівні особи стандартизація економічної інформації сприяє підвищенню обізнаності та розумінню фінансового стану підприємств заінтересованими особами.

Як одна зі складових для забезпечення зростання ефективності діяльності підприємств, стандартизація економічної інформації бере участь у задоволенні інтересів як самих підприємств (зниження витрат, підвищення ефективності, підвищення конкурентоспроможності власної продукції), так і їх працівників (отримання стабільного доходу та його підвищення). Розглядаючи роль стандартизації в захисті державних інтересів, слід відзначити, що завдання, які виконує стандартизація економічної інформації, сприяють підвищенню добробуту населення, зростанню ефективності національної економіки, залученню інвестиційного капіталу.

Таким чином, сприяючи захисту інтересів різних суб'єктів економічної безпеки національної економіки, стандартизація економічної інформації проявляється як засіб досягнення цих інтересів.

Стандартизація економічної інформації та поступово охоплює все більше сфер національної економіки. У зовнішньоекономічній – сприяє міжнародній торгівлі, у фінансовій – упорядковує дані фінансової звітності підприємств відповідно до загальноприйнятих принципів, в інвестиційній – має залучити зовнішні капіталовкладення тощо. Таким чином, стандартизація економічної інформації може проявлятися серед різних об'єктів економічної безпеки національної економіки, наведених на рис. 1.

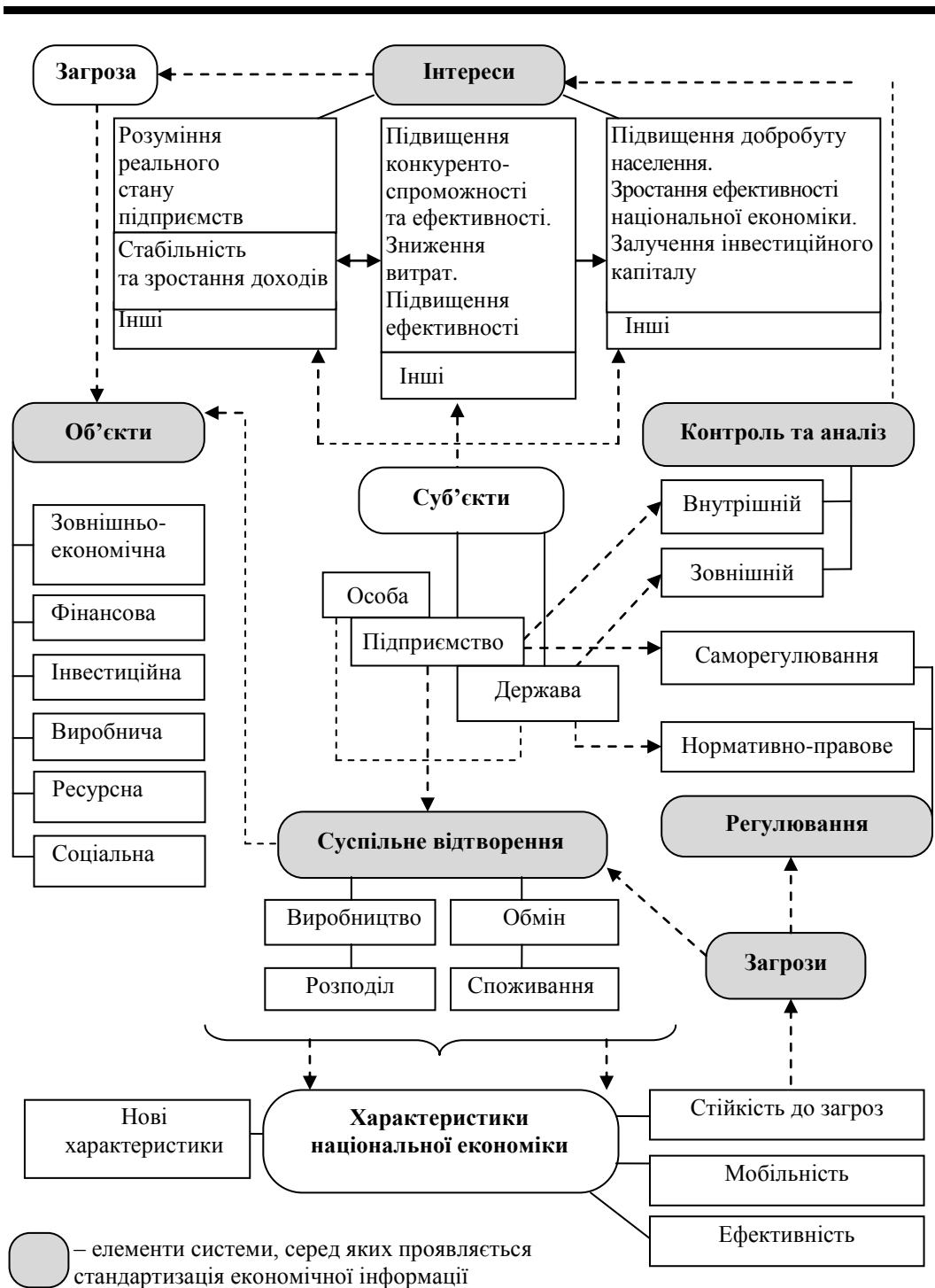

Рис. 1. Система економічної безпеки національної економіки

У Стратегії національної безпеки “Україна у світі, що змінюється” [8] визначено перелік загроз економічній безпеці України. У цьому переліку названо загрози, допомогти у запобіганні та протистоянні яким може стандартизація економічної інформації. Приклади таких загроз і відповідних потенційних можливостей стандартизації наведено на рис. 2.

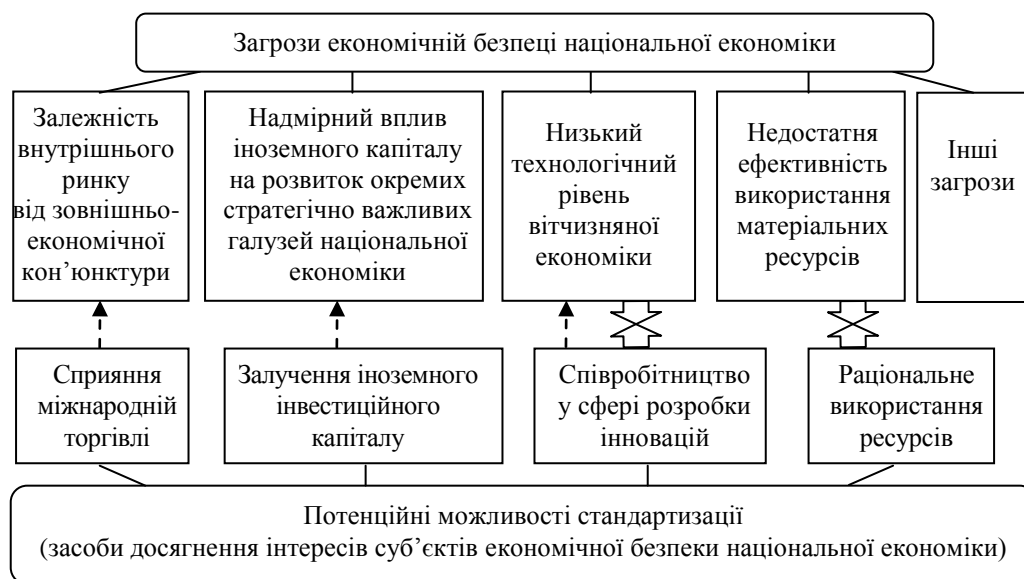

Рис. 2. Дуалістичний характер стандартизації у протистоянні загрозам економічній безпеці національної економіки

Хоча стандартизація має виконувати завдання, які здатні підвищити ефективність національної економіки, історії відомі випадки негативних наслідків стандартизації виробничих процесів. Отже, теоретично існує така форма прояву стандартизації економічної інформації, як потенційна загроза. Наприклад, одним із завдань приєднання до міжнародної стандартизації фінансової звітності підприємств в Україні є надання у встановленій і зрозумілій для іноземних інвесторів формі інформації про фінансовий стан вітчизняних підприємств, що, як очікується, сприятиме припливу зарубіжного інвестиційного капіталу до національної економіки. Якщо таке завдання буде виконано, то існує імовірність виникнення загрози надмірного зростання частки іноземного капіталу в стратегічно важливих галузях національної економіки.

Ще однією загрозою стандартизації економічної інформації є потенційний ризик уповільнення або відсутності новацій у цій сфері, тобто розробки нових, зручніших форм збирання, складання або подання економічної інформації.

В економічній теорії під економічними процесами розуміють розвиток процесів безпосереднього виробництва, розподілу, обміну, споживання та дію зумовлених цими процесами виробництва спільних законів і властивих їм суперечностей [9].

Економічну інформацію у схемі суспільного відтворення можна розглядати з двох сторін. По-перше, як кінцевий продукт, створення якого є основною діяльністю підприємства. Прикладами таких підприємств можуть бути фірми, що надають послуги з експертної оцінки майна і майнових прав, та аудиторські фірми, продуктом діяльності яких є висновки та звіти, що містять певну інформацію, складання (тобто виробництво) якої регламентовано професійними стандартами.

По-друге, складання економічної інформації може бути не основним видом діяльності підприємства, але воно має бути обов'язковою умовою для його нормальної діяльності. Наприклад, кожне підприємство, незалежно від сфери виробництва, зобов'язано подавати до контрольних органів фінансову звітність, складену відповідно до П(С)БО або МСФЗ.

Таким чином, незалежно від того, чи надає підприємство інформаційні послуги, чи виробляє продукцію, воно застосовує певні стандарти для подання інформації, тобто виступає суб'єктом стандартизації економічної інформації. Пряма чи опосередкована участь стандартизації економічної інформації в процесі виробництва свідчить про таку її форму прояву, як інструмент суспільного відтворення.

Як ми вже зазначали, механізми регулювання економічної безпеки національної економіки мають два джерела походження: ринкове та державне. В обох випадках стандартизація економічної інформації є інструментом регулювання. Щодо ринкового саморегулювання, то воно здійснюється через механізм, який включає попит, пропозицію, ціну та конкуренцію [10].

Економічна інформація, подана споживачам у стандартизованій формі, може мати більші конкурентні переваги, ніж та, яка була складена не за загальноприйнятими стандартами, адже вона буде зрозумілішою користувачам і викликатиме їхню довіру. Крім того, вартість процесу стандартизації процесів, пов'язаних з отриманням економічної інформації (якщо такі процеси тільки починають впроваджуватися), включається до адміністративних витрат, а тому в кінцевому результаті буде відображена в собівартості готового продукту (ціна такого продукту також зростає).

Розглядаючи систему державного управління економічною безпекою в Україні, П. В. Мекшун [11] формує такі рівні її ієрархії:

- стратегічний (Президент України, Рада національної безпеки і оборони (РНБОУ), Верховна Рада України);
- оперативно-стратегічний (Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Прокуратура України, центральні органи виконавчої влади);
- оперативний (місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах делегованих повноважень).

За розвиненої економіки та сформованої законодавчо-нормативної бази, відпрацьованих системах моніторингу, захисту інвесторів і механізмах збалансування інтересів усіх учасників ринку головна роль держави полягає в забезпеченні контрольньо-наглядових та правових засобів економічної безпеки шляхом установа п певних правил, критеріїв і стандартів [11].

Таким чином, будучи суб'єктом національної економіки і беручи участь у її регулюванні, держава застосовує такий інструмент, як стандарти і норми. В Україні національні стандарти представлені ДСТУ, що встановлюють вимоги здебільшого до якості й технічного рівня продукції та послуг. Серед національних стандартів, що регулюють складання та подання економічної інформації в Україні, можна навести такі, як Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), Національні стандарти оцінки майна та майнових прав тощо. У контексті інтеграції України до Європейської Спільноти деякі з національних стандартів замінюються або узгоджуються з аналогічними міжнародними. Наприклад, з 2004 р. втратили чинність Національні стандарти аудиту і були прийняті в ролі національних Міжнародні стандарти аудиту.

Аналогічно до участі в процесах ринкового та державного регулювання стандартизація економічної інформації є інструментом процесів контролю та аналізу як з боку підприємств, так і з боку держави, адже процес стандартизації включає не тільки впровадження стандартів, а й контроль за їх дотриманням та аналіз отриманих результатів.

Висновки. Економічна безпека національної економіки є складною системою, доказом чого слугує цілісність, ієрархічність і синергічність її складових елементів. Основні елементи системи економічної безпеки національної економіки – це її об’єкти, суб’єкти національної економіки та їх інтереси, загрози, процеси суспільного відтворення, регулювання, контролю та аналізу, а також характеристики національної економіки, що формуються внаслідок дії цих процесів. Взаємодія зазначених елементів і їх складових сприяє виникненню нових якісних і кількісних характеристик національної економіки та динаміки існуючих.

Розглядаючи зазначені елементи системи економічної безпеки національної економіки, ми виявили форми прояву стандартизації економічної інформації між багатьох з них. Серед інтересів суб’єктів національної економіки є такі, захистові яких сприяє або в перспективі може сприяти стандартизація економічної інформації. Встановлено, що стандартизація економічної інформації бере пряму або опосередковану участь у процесі суспільного відтворення та є одним з інструментів державного механізму регулювання національної економіки. Крім того, визначено, що процес стандартизації економічної інформації не тільки сприяє забезпеченню економічної безпеки національної економіки, а й у деяких випадках може стати для неї загрозою.

Таким чином, стандартизація економічної інформації проявляється в системі економічної безпеки національної економіки як засіб досягнення інтересів, як потенційна загроза, як інструмент суспільного відтворення, ринкового та державного регулювання, контролю та аналізу, які є важливою складовою її нормального функціонування. Виявлені форми прояву стандартизації економічної інформації – це об’єктами для подальшого дослідження та розробки методики оцінки впливу цього процесу на економічну безпеку національної економіки.

Література

1. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980.
3. Економічна теорія / В. М. Семененко, Д. І. Коваленко, В. В. Бугас, О. В. Семененко ; за заг. ред. В. М. Семененка та Д. І. Коваленка. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.
4. Кузнєцова Т. В. Економічні інтереси – рушійна сила ефективного розвитку суб’єктів господарювання / Т. В. Кузнєцова, І. В. Кузіна // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2009. – № 3(47). – С. 326–331.
5. Тітьонко О. М. Системи макроекономічного рахівництва : навч.-метод. посібник / Тітьонко О. М. – К. : КНЕУ, 1999. – 100 с.
6. Батоврин В. К. Толковый словарь по системной и программной инженерии / Батоврин В. К. – М. : ДМК Пресс, 2012. – 280 с.
7. Старостенко Г. Г. Національна економіка : навч. посібник / Г. Г. Старостенко. – К. : Ліра-К, 2011. – 429 с.
8. Про стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/para10#n10>.
9. Економічна енциклопедія : [у 3 т.] / (відп. ред.) С. В. Мочерний та ін. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
10. Чепінога В. Г. Економічна теорія : підручник / В. Г. Чепінога. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 653 с.
11. Мекшун П. В. Системно-синергетичний аспект забезпечення економічної безпеки національної економіки [Електронний ресурс] / П. В. Мекшун // Ефективна економіка. – 2013. – № 6. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1963>.